

A MAGYAR IRODALOM TÖRTÉNETEI

A cím

Tiszteletet parancsoló méretű három kötet. Főszerkesztője Szegedy-Maszák Mihály, hozzá csatlakoztak Veres Andrással az élen Jankovits László, Orlovsky Géza, Jeney Éva és Józán Ildikó; a hálózati változat szerkesztője Horváth Iván. Munkatársainak száma hatalmas, sajnos azonban nem mindegyik felkért irodalomtörténész készült el időre, ezek a fejezetek kimaradtak, ami nem használ a folyamatok ábrázolásánál.

Első pillanatra meghökkenve vesszük tudomásul a címadásban többes számú „történetei” kifejezést, utóbb azonban azt mondhatjuk, telitalálat, hiszen kinek-kinek megvan ugyan a képe a történetről, de ezek, lehet hogy hajszálnyira, de mégis különböznek egymástól, s végül történetekké válnak. (Szöreyi Lászlótól tudom, hogy a „történetei” fogalmát legelőször Kazinczy használta egy Sallustius-fordítása címadásakor.) A cím egyébként arra is utal, hogy a magyar nemzeti irodalmi hagyomány többféle megközelítésben dolgozható föl, s ez lehetővé teszi megközelítésének, leírásának sokoldalúságát, s megengedi, hogy a szerzők ne megkövesedett előírásokhoz ragaszkodva portrékat rajzoljanak, hanem saját történetüket tárják az olvasó elé.

E sokoldalúság abban is megnyilvánul, hogy azokról az irodalommal rokon művészeti megnyilatkozásokról is szó esik, amelyek párhuzamosak az írói törekvésekkel. Egymást erősítő törekvések ezek. Gyökerüket koruk megújuló szellemiségében kereshetjük, s ha megjelenítésük természetesen különbözik is, újító szándékuk, motivációik közössé teszik őket. Ez néha abban is megmutatkozik, hogy a művészeti ágak között az esszé vagy a kritika átjárást teremt, gondoljunk például Csáth Géza remek zenei tárgyú esszéire vagy Bartók melletti hittevésére. S van olyan eset is, amikor szinte eldönthetetlen, melyik művészeti ág képviselőjével szembesülünk. Tóth Aladárt akár szépíróként is olvashatjuk, oly magával ragadó, szép stílusban írt zenéről és zeneművészekről.

A módszer alkalmazkodik a cím sugallatához. Egy-egy jellemző, fontos dátum köré épülnek a fejezetek. Már-már esszéisztikus a címválasztás, amely mintegy összefoglalja a fejezet írójának nézetét az eseményről, a műről vagy az íróról. Egyetlen példa: *A szabadelvűség értékőrő bírálata* a főcím, majd következik az időpont és a műalkotás leírása, mint a cím indoklása:

1875. Megjelenik Asbóth János *Magyar Conservativ Politika* című könyve. (A fejezet írója egyébként a kötet főszerkesztője.)

Lehet esetleg vitatni, vajon a történet (akár „történetei”) nem jelent-e valamiféle folytonosságot. (Szerintem igen.) Némelyik ilyen metszetben feltárul az írói életmű, némelyikben azonban nem, s olykor vitatkozni lehet azzal is, vajon a választás a legjellemzőbb időpontra és az akkor megjelent alkotásra esett-e. Az eljárás leginkább az orvos cytológiai vizsgálatára emlékeztet, egy bizonyos pontról nyert mintából következtetések sora vonható le. Így van itt is, kérdés, vajon a kiválasztott helyről nyert folyadék meggyőző elemzésre ad-e módot, s néha az a kétségünk is felmerül, igazán hozzáértő-e az elemző.

A három kötet közül kettővel foglalkoznék kicsit részletesebben, azokkal, amelyek 1800-tól 1919-ig és 1920-tól napjainkig vizsgálják irodalmunk történetét. Oka elég egyszerű: a Gondolat Kiadó jóvoltából megkaptam mindhárom kötetet, az elsőt azonban valaki eltulajdonította. S mert e tulajdonváltás az ELTE-n történt, feltételezem, hogy a régebbi magyar irodalom történetét bemutató rész is sok értékes és új ismeretet tartalmaz, s ezek a hozzáértők számára is újdonságok.

Meglépetéseim

Nem a kötetekben olvashatók magas, olykor igen magas színvonalát méltatnám (kétségeimet később sorolnám föl), hanem azokra a részletekre irányítanám a figyelmet, amelyek a kor legjellemzőbb törekvéseit és változásait (vagy: változtatási törekvéseit) világítják meg. Itt van például Bécsy Ágnes *A szövegtől a szerzőig — költészet és kritika* című fejezete Kölcsey Ferenc Berzsenyi Dániel verseiről írt lesújtó bírálatának elemzése, amelyben nemcsak e hírhedt, Kazinczy szellemében és tetszésére szolgáló bírálatról, hanem annak előzményeiről (többek között egy hasonló célzatú Csokonait bíráló írásról) is alapos méltatást olvashatunk. Tanulságos e kritika születésének egyik legérdekesebb okával szembesülünk: a radikális stíluskritika háttérében a költői ideál változása is felsejlik, s egyebek mellett ez a jelenység is belejátszott Berzsenyi költészetelméleti vizsgálódásaiba, amelyek eredményeit összefoglaló munkája (*Poétikai harmonistika*, 1832) a korabeli hazai esztétikai gondolkodás csúcspontja.

Újdonságként olvastam Ritoók Zsigmond *Ókortudomány* című fejezetét, melynek eseménytörténete a pesti egyetemen 1850-ben megnyílt klasszika-filológia tanszék működéséhez kap-

csolódik. A latinnyelvűség és a klasszikus ókor irodalmának és bölcséletének ismerete természetesen szinte kezdetektől jellemezte irodalmunkat, de a felvilágosodás az ókorban analógiákat kereső szellemiségének visszahatásaként a klasszika-filológia veszélybe került, s jelentős áttörésnek minősült, hogy Pesten önálló tanszéket kapott, igaz, első professzora, Konrad Halder magyarul egyáltalán nem tudott, s az elnyomó Ausztria képviselőjét látták benne, így nem csoda, hogy az első évben összesen egy, s később is szerény számú hallgatója volt, bár szemléiben mégis a magyarországi klasszika-filológia ösztönzőjét tisztelhetjük, s áthelyezése után a tanszéki tevékenység mindinkább elmaradt az európai normáktól, s aki tehetett, külföldön végezte be tanulmányait. A színvonal emeléséhez nemcsak sokoldalúan képzett tudós (ilyen volt Schvarcz Gyula) jelenléte kellett, hanem elkötelezett tanáré még inkább. Ponori Thewrewk Emil ezért volt a hazai klasszika-filológia fontos szervezője. Kiemelkedő tanítványa, Ábel Jenő, a hazai humanista szövegek kutatója. Thewrewk tanítványa volt Pecz Vilmos (az ókori lexikon szerkesztője) és a kitűnő fordító, Csengery János, aki tolmácsolásaival ösztönző szerepet játszott a hazai műfordítás történetében. A következő évtizedekben kiváló tudósok (Marót Károly, Kerényi Károly, Némethy Géza, Huszti József, Moravcsik Gyula, Trencsényi-Waldapfel Imre, Szabó Árpád, Hahn István, Borzsák István és mások) jóvoltából a hazai klasszika-filológia európai rangúvá vált, s a tudós kutatók által feltárt alkotások kitűnő fordítások segítségével a magyar nyelvű irodalomba is beépültek. (S ha már a fordításokat említjük, nem hagyhatjuk említetlenül Kállay Géza Arany János *Hamlet*-fordításának jelentőségéről írt kitűnő fejezetét sem. Arannyal egyébként sok nézőpontból kaphatunk képet, érezhető, hogy valóban ő volt a század egyik legnagyobb írója és meghatározó iránymutatója.)

Futtában említettem már Szegedy-Maszák Mihály Asbóth Jánosról írt fejezetét (*A szabadelvűség értékörző bírálata*), amely e méltatlanul keveset emlegetett író-gondolkodónak 1875-ben megjelent *Magyar Conservatív Politika* című műve kapcsán szolgáltat igazságot, némiképp átrajzolva a század második feléről vallott képünket. A főszerkesztő egyébként több igen értékes írással emelte a kötetek színvonalát. Eddigi munkássága ismeretében nem meglepő Kemény Zsigmond *Zord idő* című regényének megjelenése örvéen írt meggyőző, szép elemzése. Kitűnőek a magyar zenetörténet meghatározó eseményeiről szólók, 1888: Mahler kinevezése a budapesti Operaház élére; 1911: Bartók pontot tett a *Kéksza-*

kállú herceg vára végére, ez adott alkalmat, hogy Szegedy-Maszák *Újítás az irodalomban és a zenében* címmel meggyőző példáját adja az összehasonlító elemzésnek. Még alaposabb, szerteágazó, olykor egészen újszerű megközelítéseinek eredményeit tartalmazza életmű-sorozatának — *Szó, kép, zene* — jó néhány tanulmánya. Némi szomorúsággal nyugtázhatjuk, hogy ezek a zenei tanulmányok olykor gazdagabb ismereteket kínálnak jó néhány irodalmi tanulmányú fejezetnél.

Mikszáth Kálmán életművét több nézőpontból, meggyőzően tárgyalják a róla szóló részletek, de számomra izgalmasabbak az új irodalom irányába mutató, azt tárgyaló elemzések. Új szempontú elemzést ad az Ady felé mutató törekvésekről Eisemann György Vajda Jánosról írt tanulmánya, s fontos következtetéseket találunk Bednancs Gábor *A magyar főváros lírai megközelítésmódjait* tárgyaló írásában. A „város” nemcsak költői téma lett, hanem bizonyos mértékű poétikai változást indukált. Ebben a közegben élt meg a hagyományosnak mondható tájleírás. Pósa Lajos, Gárdonyi Géza és Szabolcska Mihály verseinek alapérzése az elvágyódás, az idilli falusi életforma idealizálása, de a költők egy része felismerte, hogy a nagyvárosi életérzés megfogalmazása nem történhet a romantika eszközeivel, egyszerűbb kifejezésmódot kíván, ugyanakkor feszültség forrása is, hisz a tömeg, a zaj éles elentétben áll a természet romlatlan vegetációjával. A város zaja elől a tölgyek alá menekülő, „Kapcsoló könyvébe” lírai remekléseket író Arany János elvágyódása annyira szemben állt kora fő törekvéseivel, hogy költészetének e részét sokáig nem becsülték. Halála után a líra megközelítésének másféle bölcséleti megalapozását adta Komjáthy Jenő (Eisemann György mélyen szántó fejezetet írt *A homályból* megjelenése alkalmából), s tíz év múlva ezeket az elveket szubjektuma kiáradásával tetézve Ady Endre vitte harsogó ellenérvéstől kísért diadalra. (Az *Új versektől* ugyancsak Eisemann tekinti át pályáját és legjellemzőbb költői törekvéseit, a Nyugatról és a magyar irodalom világirodalmi betagozódásának kísérletéről Szegedy-Maszák Mihály fejezete ad képet.) A Nyugat és a nyugatosok iránt megmutatózó s egyre növekvő érdeklődés folyamatában óriási szerepe volt Karinthy Frigyes 1912-ben megjelent *Így írtok ti* című munkájának, amelyről s szabálytalan, sokoldalú írójáról Bónus Tibortól olvashatunk összefoglalást.

Az 1920 utáni rész első pillantásra döbbenetes újdonsága Veres András Rejtő Jenőről írt mélyen szántó tanulmánya (*A ponyva klasszikusa*). Vitathatatlan, hogy Rejtő napjainkban is tapasztalható nagy népszerűsége mindenképp indokolttá teszi az életművével történő szembe-

nézést, de megint csak azt mondhatom, fájdalom, hogy a róla szóló fejezet jócskán színvonalasabb, mint egynéhány ma már klasszikusnak számító írónk törekvéseinek méltatása. (A kimaradt jelentős írókról nem is szólva.) És ismét szembetalálkozunk ezzel a paradoxonnal olyan valóban kitűnő részletekben, mint Józan Ildikónak a fordításról (*Irodalom és fordítás*), Szili József Horváth Jánosról (*A magyar irodalom önelvű rendszerezése*) vagy Marosi Ernő *Európai művészetről és magyar művészetről* szóló tanulmányaiban.

A második nemzedék kiemelkedő íróiról jó néhány eredeti és újszerű szempontot tartalmazó méltatás olvasható. Az arányok is vitathatatlanok: a lírikusok közül Szabó Lőrinc, József Attila és Illyés Gyula, a prózaírók sorából Németh László és ugyancsak Illyés kap alapos méltatást Kulcsár Szabó Ernő, Kulcsár Szabó Zoltán, Tverdota György és Szegedy-Maszák Mihály, illetve Szirák Péter, Dobos István és N. Horváth Bélának a népi-urbánus vitát is mértéktartóan bemutató tanulmányaiban. (A népi irodalom ősatyjáról Veres András írt. Szabó Dezső-portréja igazi meglepetés, álmomban sem gondoltam volna, hogy éppen ő értelmezi ilyen elfogulatlanul az író prófétai attitűdjét.) Elsősorban Jeney Éva jóvoltából lényeges színekkel gazdagítják az összképet az erdélyi magyar irodalomról írtak, meggyőző, új ismereteket közlő portrét rajzol Radnóti Miklósról Ferencz Győző (*Trauma és költészet: a nyelvi önmegalkotás fonala*), bizonyos mértékben a hiányok pótlásának is tekinthető Erdődy Editnek az Újholdról írt összegzése (*„Hároméves irodalom”*), meggyőző a nyugati magyar irodalom összképe, s a sokrétű mai magyar lírából jó érzékkel emeli ki Rakovszky Zsuzsát Zsadányi Edit. (*Az önértelmezés alakzatai kortárs írónők műveiben*; a századelőn alkotó írónőkről ugyancsak színvonalas tanulmánya szól.)

A vállalkozás értékét jelzi, hogy magaslati pontjairól csak vázlatosan szóltunk. Azt azonban mindenképp legnagyobb pozitívumai közé sorolhatjuk, hogy bő teret ad az irodalomtudomány fiatalabb nemzedékének, melynek tagjai közül jó néhányan meg is feleltek az előlegzett bizalomnak. Azt mondhatjuk, hogy a kézikönyv iskolát is teremtett, s annak magas színvonalát ugyancsak reprezentálja.

Hiányérzeteim

Az itt következőket elsősorban azért mondanám el, mert bennem is él a magyar irodalom egyfajta története, s jó néhány helyen másként, mint ebben a két kötetben megjelenik. Nem hiánylistát nyújtanék be, egy-két (vagy több!) hiányosságot azonban akkor is fájlok, ha tudomásul veszem, hogy némelyik fejezet nem ké-

szült el. Poszter György tapintatos, ugyanakkor nagyszabású bírálatában épp csak érintette azokat az írókat, műveket és eseményeket, amelyekről olvasnunk kellene, akár történetről, akár történeteiről esik szó, hisz teljességre nem is lehet, és nem is kell törekedni (hátrányait jól példázza a „sóska”, s a vele szemben tanúsított elvárások), de némelyik hiány — enyhén szólva — fájdalmas és veszteség-érzést szül.

Kezdeném a Petőfi-fejzettel, amely címválasztásának megfelelően a költői kötetéről szól, alapos filológiai munka. De lírájáról, annak újdonságairól, magával ragadó szabadságharcos verseiről, költészettörténeti jelentőségéről, legendájáról, hatásáról itt természetesen csak néhány mondat olvasható, mint ahogy világirodalmi megbecsültsége is homályban marad. Nyilván a hiányolt jellegzetességekről másik tanulmány szólna, ám ez az összegzés nem készült el. Nem kellett volna megvárni? S nem kellett volna épp ebben a nem létező fejezetben számot vetni a kötetek egyik jól kivehető törekvésének, az életrajziség elvetésének problémájával? Hisz épp Petőfi esetében — és nem csak az övében — az életrajz eseményei válnak irodalommal. Egyébiránt itt lehetett volna szólni a hazaszeret ma igencsak lejáratos fogalmáról, mint élet- és szemléletformáló eszményről. A sok fontos bölcséleti fejtegetés mellett ez is helyet kaphatott volna egy magyar irodalomról képet adó vállalkozásban, hiszen a politikusok által közhelyekbe fullasztott érzület a 19. század íróinak nyelvhasználatában még szent mellékértelmet kapott, és önmagunknak, az irodalom beszületének is tartozunk azzal, hogy visszapereljük lealacsonyított helyzetéből.

A 19. század vége és a mai kor rokonságot mutat egyben-másban. Egy évvel Iványi Ödön *A püspök atyafisága* című regényének megjelenése előtt, 1889-ben e korjellemző sorokat olvashatjuk: „A mai, életbevágó közzgazdászati érdekek szolgálatában álló, vagy szenvedéllyel politizáló korszak lázas izgatottságával s anyagias gondolkodásmódjával, egyáltalán nem kedvez a nagyobb elmélyedést követelő költői alkotásoknak, s mintegy kényszeríti az írókat arra, hogy könnyebben hozzáférhető, gyorsabb hatású, rövid művek írásába forgácsolja szét erejét és hivatottságát.” 1890-ben megszületett e szellemiség átfogó, epikus ábrázolása, Iványi Ödön regénye, amelynek végkifejlete ugyan egyáltalán nem meggyőző, korábrázolása azonban hiteles, ezért megérdemelt volna külön fejezetet. Amint Bródy Sándor ugyancsak, már csak a naturalizmus szinte végtelen megvalósítása okán is, hisz a balsors elől csak a halálba menekvés jelenthet menekvést, vallotta az író, s a kor öngyilkos-

ság-kultusza mintha igazolta volna véleményét. Az erkölcsi romlás, amelyet a naturalizmus féltelmes erővel tárt föl, Mikszáthnál is jellegadó, de kedélyesebben, megbocsátó hangszílyal, mint például az *Új Zrínyi*ásban. S helyesen figyelmeztet arra Cséve Anna *Móricz Zsigmond indulásairól* szólva, hogy rá is hatott a naturalizmus. A *Tragédia* elemzése példamutató. S hogy miként haladta meg Móricz a naturalizmust, hogyan jutott a *Tündérbert* magaslatára, új nemzettudat megteremtésének igényével, azt máshonnan kell megtudnunk, egyik legnagyobb regényírónk további pályafutásáról ugyanis nincs további információ, ami ugyancsak fájdalmas hiányosság.

De nemcsak Móricz alapos pályaképe hiányzik, hanem Tersányszky Józsi Jenőé is, s ez ugyancsak nehezen indokolható. Ez a rendhagyó író ugyan sajátos elveket vallott az irodalomról és a halhatatlanságról, de ahogy Kakuk Marci téblábol a világban, az bizony halhatatlanná teszi az eseteket íránt érzett szolidaritását sokszor megfogalmazó életre hívóját, kinek *Legenda a nyúl-paprikásról*ja a magyar próza remeke.

Bizonyára szigorú szerkesztői koncepció a magyarázata, hogy alig-alig olvashatunk Juhász Gyuláról és Tóth Árpádról, jóllehet megérdemelték volna portrét. Amint jeleztem, helyeslem Rejtő Jenő szerepeltetését, de ennek meglétében még érthetlenebb e két jelentős lírikus (Tóth Árpád a magyar műfordítás történetének úgyszintén jelentékeny alakja) mellőzése.

Hiányolom a két világháború közötti, népi indíttatású szociográfiák részletesebb méltatását. Nagy Lajos *Kiskunhalomjától* Erdei Ferenc *Futóhomokjái*g. Szabó Zoltán, Veres Péter, Fėja Géza, Kovács Imre, Darvas József idevágó művei a 30-as évek sokat vitatott, műfaj (műnem?)-újító, felkavaró alkotásai voltak, kemény irodalmi viták kiobbantói, olykor a törvénykezés ítéletét is magunkra vonva. Nem értek egyet a *Puszták népe* „az idegenség retorikája” szempontja szerint történő elemzésével, még kevésbé azzal a következtetéssel, mely szerint „a felemelkedés gyötrelmes szépségéről alkotott példázat keltette várakozást nem teljesíti a mű”, bár nincs okom és jogom a fejezet írójának várakozását vitatni. Érthetetlen, miért nem vállalkozott hozzáértő Illyés Irájának, költészetértörténeti jelentőségének beható elemzésére. Hiányolom Kodolányi Jánost, kivált annak tudatában, hogy kitűnő monográfiájának második kiadása is megjelent (Tüskés Tibor műve) és folyik életművének kiadása. Ezt a fejezetet Csűrös Miklós is kiválóan megírhatta volna.

Itt egy kitérőt tennék. A pozitívumok között említettem, hogy a tanulmányok sora új nemzedéket (is) reprezentál, kitűnő tehetségeket, akik-

nek egy része jeles eredménnyel végezte „iskoláit”. Viszont kimaradtak azok, akik más iskolába jártak, s elképzeléseik, irodalomképük különbözik a szerkesztőkétől. Egészen biztos, hogy magas színvonalon írták volna meg a hiányzó részeket, még ha esetleg kevesebb figyelmet fordítottak volna is az elméletre, viszont alaposabban ágyazták volna bele a műveket a korba és az élettényekbe. Hirtelenjében megemlítenék néhány — szerintem — hiányzó, elismert tudóst (Tüskés Tibor és Csűrös Miklós ugyancsak közéjük tartozik): Pomogáts Béla, Fried István, Ferenczi László, Kenyeres Zoltán, Sipos Lajos, Vasy Géza, Tarján Tamás, Görömbei András (még a névmutatóban sem szerepel, azaz egyetlen műve sem érdemelt említést), Fráter Zoltán...

A szerkesztők, akik valóban éberrel figyelték az irodalom és a kultúra legfontosabb eseményeit, mellőzték a magyar keresztény irodalom bemutatását, s ezzel olyan egyáltalán nem jelentéktelen világirodalmi jelenségek, mint például a neokatolicizmus hatásának bemutatásairól lemondtak, holott kitűnő fejezeteket olvashatunk olyan világirodalmi jelenségekről, amelyek a magyar irodalom fejlődésében szerepet játszottak. Chestertontól Mauriacon és Graham Greenen át Heinrich Böllig hosszú-hosszú azok sora, akikre érdemes lett volna kitékinteni.

Érthetetlen Sík Sándor hiánya. Már az is vitatható, Prohászka Ottokár miért csak abban az összefüggésben említődik, hogy bírálta Madách Imre főművének szemléletmódját, viszont szót sem érdemelt, mint a 20. századi hazai keresztény világnézet megteremtésének kulcsfigurája. De Sík Sándor szerepe az irodalom, a nevelés és az esztétika területén is kiemelkedő, arról nem is szólva, hogy a magyar lelkeségi irodalom meghatározó újítójának nevezhető, aki szakított a közhelyekkel, s híres tanulmányában nagykorúsította a keresztény irodalmat. Az 1920 utáni irodalmakat (a kisebbségeket is) bemutató kötet nyomon követi az 1956 felé vezető szellemi törekvéseket, majd a Kádár-rendszer irodalompolitikájának alakulását, ám szerintem szerkesztői sem ismerik Sík kivételes hatását, ahogy konferenciabeszédeiben macacsul védelmezte a keresztény erkölcsöt. Tanulmányaiiban pedig írók és műveik olyan jellegzetességeire irányította a figyelmet, amelyekről másutt szó sem eshetett. Lapja, a *Vigilia* e korszak egyik meghatározó folyóirata volt, elismerten a legszínvonalasabb irodalomkritika otthona. Sík Sándor nem volt kora kiemelkedő lírikusa, de napjainkban is érvényes monográfiáinak jó néhány megállapítása (például a Zrínyi stílusáról írtak), esztétikája pedig szellemi nyitottságnak remek példája. Ha valaki ebből a körből, hát ő bizást meg-

érdemelte volna, hogy méltányló fejezet készüljön róla és arról az irányzatról, amelynek gáncstalan, nagy képviselője volt. (Még egy idevágó megjegyzés: a harmincas évek messze legnépszerűbb költője, Mécs László nem szerepel, holott érdekes poétikai elemzésre adna alkalmat az írott és előadott szöveg hatásának összevetése.)

A titokzatos bölcs, Pythagorasz gondolatai közül idézi Hamvas Béla (róla sem szól a kézikönyv) *Anthologia humana* című művében: „Csábítás, szóval, tettel való csalogatás ellenére csak olyat tégy s olyan mondj, aminél jobbat nem tudsz.” (Milyen szép is lett volna egy ilyen fejezetcím: *Megjelent Hamvas Béla Anthologia humana című gyűjteményének harmadik kiadása!*) A köteteket vonzó, szép kiadásban közreadó Gondolat Kiadó nyilván csalogatta, csábította (esetleg erőszakolta) a szerzőket: adják le a kéziratot, ők pedig megtették, holott bizonyára lelkük mélyén érezték, jobbat is tudnának; még egy kis türelem, s teljesebb lehetne a mű. Nyilván e kényszerű sietség is a magyarázata a hiányoknak, amelyek közül néhányat még szóvá tennék.

Poszter György említett bírálatának szóhasználatával élve, néhányan igencsak „rosszul járnak”. Vagy Németh László szerencsétlen tipológóját idézve: vannak, akik „tovább mentek”, mások „lemaradtak”. „Tovább ment” a különben fontos szerepet játszott Új Symposion, „lemaradt” viszont Gelléri Andor Endre. „Tovább ment” a Magyar Műhely, ám „lemaradt” egy olyan összefoglalás, amely a magyar műfordítás nagykorúsodását mutatná be.

Rosszul járt a harmadik nemzedék jó néhány kiváló írója. Mindenekelőtt Jékely Zoltánt említeném, akit már Babits is nagyra becsült. *A marosszentimrei templomban* a magyar versirodalom egyik csúcsa, de jó néhány felejthetetlen költeménye klasszikus remeklé. Idézném egyik legkedvesebb, bámulatos távlatokat sejtető művéből: „Zöld réten döng a barna futball / — különös dzsungeli zene —, / eget jár s földre-földre huppan, / hős gyermekkorból izenet. // — Mindig lesz a nagyvárosok határán / egy-egy letarolt-gyepű rét / hol hűvös alkonyati órán / hallani e mély dobzenét...” (*Futballisták*) Korunk e mítoszának megjelenésekor mindig a Kohut Vili bomba góljáról verset író Zelk Zoltán jut eszembe, és Mándy Iván remeklése, *A pálya szélén*. S a mennyei futballpálya lelátóján talán ott üldögél Homálynoky Szaniszló atya, Kálnoky László is, akit az említettekhez hasonlóan hiába keresgélünk. Ő bizonyára zordan nyugtázná ezt. Jékely mosolyogna, Mándy megbocsátóan legyintene, hiszen az Újholdról írva Erdődy Edit őt is a pálya közepére szólítja. Zelk Zoltán pedig azzal kárpótolná magát, hogy elnyeri a szerkesztők papírpénzeit. Hát

Kolozsvári Grandpierre Emil? Ő alighanem olyasféle ironikus tanulmányt tenne közzé, amelyben a magyar oktatásügy és pedagógia bal lépéseit sorolta elő.

De mit tenne Dsida Jenő? Miközben róla kellett volna írni. „Péter aludt, János aludt, Jakab aludt”, így aztán egyetlen szót sem szóltak a *Nagycsütörtök* és a *Psalmus Hungaricus* szerzőjéről.

Jobb sorsot érdemelt volna néhány újhaldas író is, jóllehet a folyóiratról szóló fejezet róluk írt méltatásai szépek és találóak. Nincs a modern magyar irodalomnak olyan kánonja, amelyből Nemes Nagy Agnes hiányozhatnék. Innen hiányzik. Rába György egyik legkiválóbb költőnk, irodalomtörténeti művei megkerülhetlennék. Mintha bűjőcskáznék, csak itt-ott bukkan föl. Hubay Miklós sehol. Nemzedéke egyik legnagyobb költője, Orbán Ottó ugyancsak.

Messzemenő következményei vannak, hogy az írói szociográfiákról és a népi irodalom fontos költőiről szerényen történik említés. Itt kereshetjük annak a furcsa értékelésnek a gyökereit, amelynek nyomán Juhász Ferenc némiképp vitatható következtetések áldozata, Nagy László viszont még vitatható értékítéleteket sem kap. Az ő hiánya megmagyarázhatatlan!

Szólnék egy-két szót a nyugati és tengeren túli magyar irodalmak tárgyalásáról. Már csak azért is megtehetem ezt, mert társszerzője lehettem *A nyugati magyar irodalom 1945 után* című kötetnek, melynek kéziratát lelkesen javították a lektorok, s részben ez és az akkor forgalomban lévő tilalmi listák okozták hiányait. Itthon kritikai főként a rendszerváltás után erősödtek, amikor pályára léptek és ez ügynök megszólaltak, akik addig mukkanni sem mertek. De ez magánügy. Az azonban nem, hogy a magyar irodalomnak e fontos tartományairól nem lehet a Látóhatár, majd Új Látóhatár alapos elemzése híján képet kapni. (A névváltozás okai és körülményei regénybe illőek, jellemzik az akkori magyar kultúrpolitika törekvéseit.) A nyugati magyar irodalom egyik legjelentősebb írója, Tűz Tamás is megérdemelt volna egy-két jó szót. (Költői súlyával még Pándi Pál tisztában volt, figyelte köteteit.)

Kinek készült a várva várt irodalomtörténet? — veti föl a kérdést Poszter György. A diákoknak — válaszolja. Némiképp kételkedem, hogy a mai diákoknak (szüleinek) van-e majdnem húsz ezer szabad forintja a három kötet birtoklására. Pedig érdemes volna könyvespolcokon előkelő helyre tenni. Hogy vannak hiányosságai? Melyik irodalomtörténetnek nincsenek? Talán jó egy jobb kor, amikor ezeket eltüntetve még teljesebb lesz e különben fontos, értékes, néhol kitűnő gyűjtemény. (*Gondolat Kiadó, Budapest, 2007*)

RÓNAY LÁSZLÓ